IESV CHRISTI

IN VITAM REVOCATI

MEMORIAM

SOLEMNITER INDICIT

ACADEMIA IENENSIS.

Inest

nouarum curarum in locum Paullinum, II Cor. V, 14 — 21.

Partic. III.

IENAE,

Typis Goepferdtii

cIↄIↄcccvi.

IESV CHRISTI

IN VITAM REVOCATI

MEMORIAM

SOLEMNITER INDICIT

ACADEMIA IENENSIS.

Inest

nouarum curarum in locum Paullinum, II Cor. V, 14 — 21.

PARTIC. III.

IENAE,

TYPIS GOEPFERDTII

cIↃIↃcccvI.

DEI GRATIA
CAROLVS AVGVSTVS

DUX SAXONIAE CLIVIAE MONTIUM ANGARIAE ET GUESTPHALIAE LANDGRAVIUS THURINGIAE MARCHIO MISNIAE COMES PRINCIPIS DIGNITATE HENNEBERGAE COMES MARCAE ET RAVENSBERGAE DYNASTA RAVENSTEINII REL.

RECTOR ACADEMIAE IENENSIS MAGNIFICENTISSIMVS

S. D.

CIVIBVS,

EOSQVE GRAVITER ADHORTATVR,
VT DIES HOSCE FESTOS
MEMORIAE IESV CHRISTI REDIVIVI
SACROS
PIE SANCTEQVE PERAGANT,
ATQVE OTIO PER HOS DIES IPSIS CONCESSO
ITA FRVANTVR,
VT VITAE MORVMQVE AD DOCTRINAM IESV CHRISTI
BENE COMPOSITORVM HONESTATEM
DEO BONISQVE OMNIBVS COMPROBENT
ATQVE IVSTA VIRTVTIS AC DILIGENTIAE PRAEMIA
QVANDOQVE REPORTENT.

P. P. IPSO PASCHATOS DIE. A. R. S.

cIↃ IↃ CCCVI.

Paullus, Apoſtolus, poſtquam comm. XVII. cap. Vti, abrogatam iam eſſe antiquam illam Moſaicae religionis οικονομιαν, atque, inſtituta per Ieſum Chriſtum meliore ac perfectiore διαθηκῃ, nouam nunc exiſtere eamque rectiorem de rebus ad religionem pertinentibus ſentiendi iudicandique rationem, adfirmaſſet, comm. XVIII. pergit his verbis: Τα δε παντα εκ του Θεου, του καταλλαξαντος ἡμᾶς ἑαυτῳ δια Ιησου Χριϛου, και δοντος ἡμιν την διακονιαν της καταλλαγης. — Τα παντα h. l. δεικτικως, vt ſaepius, dici pro ταυτα δε παντα atque per partic. δε arcte iuncta ſententiae proxime praecedenti referenda eſſe ad *noua religionis Chriſtianae inſtituta*, quibus nouam omnia induerint ſpeciem, dubio caret. In quo omnes etiam interpretes hucusque conſenſerunt; vt mirari ſubeat, nouiſſimum huius epiſtolae Paullinae commentatorem, Ven. Levnivm, τα παντα ad *ſolum Paullum*, eiusque mutatam de Meſſia cogitandi rationem velle referri. Comma enim XVII. quum *vniuerſe* ſit expreſſum, τα παντα in hac ſententiarum connexione plane non licet ad ſolum Apoſtolum eiusque in cogitando immutationem reſtringere. — Paullus autem quum adſerit: τα (ταυτα) δε παντα εκ (i. q. απο) του Θεου ſc. εϛι, his verbis clare innuit, noua haec religionis Chriſtianae inſtituta ipſi *Deo deberi*, nec pertinere ad inuenta humana. *Deum* enim ipſum *reconciliaſſe ſibi* mundum, h. e. *genus humanum*, *per Ieſum Chriſtum.*

Incidimus hic in quaeſtionem paullo difficiliorem, quid ſit καταλλασσειν et καταλλαγη, quibusque debeant haec verba finibus de-

describi, ne commisceantur, quod quidem a plerisque Theologis factum esse scimus, cum similibus ἱλάσκεσθαι et ἱλασμος? — Καταλλασσειν autem proprie est, quod alii dudum monuere viri docti, *Commutare*, deinde, a *mutatis* animis, *Reconciliare partes dissidentes*, vt post longas inimicitias in concordiam redeant. Vnde καταλλασσεσθαι significat: *in gratiam redire cum aliquo* (1 Cor. VII, 11.), posita quippe inimicitia vetere, atque *restituere amicitiam*. Quare *Phauorinus* habet: καταλλαττειν και διαλαττειν το εις φιλιαν συναγειν τινας. — Itaque καταλλαγη (proprie *permutatio*) μεταφορικως est *Reconciliatio*, *Pacificatio*. Quare *Hesychius* haec inter se iungit: καταλλαγη, ειρηνη, φιλια. Καταλλαγη igitur quum ad mutuam Dei hominumque rationem refertur atque per Iesum Christum procurata dicitur, hoc certe innui videtur: sublatam esse per Christum inimicitiam inter Deum hominesque, fauorem contra diuinum restitutum. Quare Deus αποκαταλλαξας idem etiam dicitur Col. I, 20. ειρηνοποιησας. Plenam autem illam ac perfectam καταλλαγην non modo a Deo, verum etiam ab hominibus ipsis pendere, satis docet illa acclamatio Apostoli v. 20. καταλλαγητε τῳ Θεῳ. — Multum igitur differt καταλλασσειν ab ἱλασκεσθαι: illud est *Reconciliare* (Nostrum: *Aussoehnen*, Freundschaft und gutes Vernehmen wiederherstellen); hoc *Expiare* (Nostrum: *Versoehnen*): id quod recte monuit b. MORVS *). Nam ἱλασκεσθαι proprie est *Propitium aliquem reddere*; deinde *Expiare*, remissionem peccatorum conciliare, atque respondet hebr. כִּפֶּר. Vnde ἱλασμος primum significat *expiationem*, deinde, per metonym. abstr. pro concr., id, *quod vim expiandi habet*, (ἱλαςηριον), inprimis eum, *qui expiat* alterum (i. q. ἱλαςης). Ita Iesus Christus ἱλασμος adpellatur 1 Ioh. II, 2. IV, 10. Sed neque Deus, neque peccata dicuntur in N. T. καταλλασσεσθαι vel καταλλαγηναι, quod vero sumi deberet, si καταλλασσεσθαι eandem vim haberet cum ἱλασκεσθαι. At *homines* dicuntur ab Apostolo καταλλαγηναι τῳ Θεῳ. Nec vnquam adpellatur Deus in N. T. libris ἱλαςης s. ἱλασμος, qualis Christus dicitur, sed duntaxat ὁ καταλλασσων. — Male igi-

*) Epitom. theol. christ. p. 152. (ed. I.) *Commentar.* in epitom. ed. Hempel. T. II. p. 121 sqq. *Ejusd.* differtatt. theol. et philol. Vol. II. p. 97 sqq.

igitur permutant plerique, recentiores adeo *), interpretes καταλλαγην et ἱλασμον, qui ſibi perſuadent, καταλλαγὴν dici *immunitatem a peccatis et poenis peccatorum*, atque διακονιαν της καταλλαγης comm. XVIII. laudatam eſſe munus tradendi doctrinam de *remiſſione peccatorum* per Chriſtum parta; quum καταλλαγη illa potius ſit ipſa gratia et *amicitia Dei hominibus per Chriſtum oblata*, atque διακονια της καταλλαγης munus tradendi doctrinam de modo ac ratione, qua homines fauorem Dei conſequi poſſint. Alterum enim, ipſa peccatorum remiſſio, in qua potiſſimum quaerunt illam καταλλαγην, hanc potius *conſequitur*; ſimulatque enim homines in gratiam cum Deo redierint, immunes illi ſunt a poenis peccatorum antea commiſſorum; quare non imputari iis dicuntur poſt factam καταλλαγην peccata ante commiſſa **). — Prouocant autem hi interpretes ad duo potiſſimum loca Apoſtoli, quibus firmari putant eam, quam ipſi quidem velint conſtitui, καταλλαγης notionem. *Primum* enim in hoc ipſo loco noſtro (comm. XIX.) contendunt Deum εν Χριϛῳ κοσμον καταλλασσοντα ab Apoſtolo επεξηγητικως et ipſum dici μη λογιζομενον τα παραπτωματα; vnde adpareat, ex ipſa Apoſtoli ſententia in notione καταλλαγης ineſſe immunitatem a poenis peccatorum; nam non imputare peccata idem eſſe ac peccata remittere, coll. Pſ. XXXII, 1, 2. — At temere ſumitur ſic argumentando, το μη λογιζεσθαι τα παραπτωματα h.-l. meram eſſe εξεργασιαν praecedentis καταλλασσειν. *Participii* enim forma (λογιζομενος) hoc non neceſſario infert; nam hoc reſolui poteſt, et vero etiam *debet* propter arctiſſimam illius connexionem cum proxime ſequente ſententia: και θεμενος εν ἡμιν κ. τ. λ, in tempus *finitum*: και μη ελογιζετο αυτοις τα παραπτ. αυτ. και εθετο εν ἡμιν κ. τ. λ. Innuitur igitur his verbis illud potius, quod καταλλαγην *conſequatur*, quam quod ipſam καταλλαγης notionem conſtituat; nam et illud ipſum Apoſtolis demandatum munus gratiam diuinam per Chriſtum hominibus oblatam iis-

*) Vid. Schleusneri Lexic. in Nov. Teſt. ſub voc. καταλλαγη.

**) Nec licet *poſteriorem* huc referre conſuetudinem eccleſiae graecae, qua καταλλαγη ſit i. q. λυσις των επιτιμιων, h. e. *abſolutio a poenis* ſc. eccleſiaſticis, ipſaque admiſſio ad euchariſtiam. Cf. Sviceri theſaur. eccleſiaſt. ſub voc. καταλλαγη.

iisdem annuntiandi et exponendi nequaquam pertinebat ad ipſam καταλλαγήν, ſed erat potius *conſectarium* illius, ad vniuerſam οικονομιαν της καταλλαγης referendum. Ex iſta enim reconciliatione hominum cum Deo reſtitutaque cum illo amicitia ſponte fluxit remiſſio peccatorum, quum recuperato fauore diuino poenis non amplius locus eſſet apud eos, qui in gratiam cum Deo redierint. — *Alter* locus eſt, quem teſtem adferunt, Rom. V, 10., quo Apoſtolus verbis: κατηλλαγημεν τῳ Θεῳ δια του θανατου του ὑιου αυτου, effectam καταλλαγην adſcribat morti I. C. cruentae; cui quum debeatur ex ſententia Apoſtoli v. 8. 9. immunitas a poenis peccatorum, *hanc ipſam* clare ſignificari putant per iſtam καταλλαγην. — Atenimvero haec dicuntur ex vulgari Theologorum de conſilio mortis I. C. opinione. Ipſa potius καταλλαγη ſ. reconciliatio hominum cum Deo proprie effecta eſt per *nouum illud foedus*, morte I. C. cruenta, ex ſentiendi loquendique more iſtorum temporum, ſancitum. Morti igitur I. C. adſcribebatur ab Apoſtolo, quod proprium eſſet noui foederis, ſ. nouae oeconomiae, ſupplicio Seruatoris confirmatae, ex ipſo I. C. effato, qui Matth. XXVI, 28. mortem ſuam cruentam αἱμα της καινης διαθηκης adpellaſſet. Itaque mors I. C. ex ſententia Apoſtoli fuit ad modum et rationem ſacrificiorum Vet. Teſt. *ſymbolum reſtitutae gratiae diuinae*, quare et το ειρηνοποιειν Col. I, 20. ad mortem I. C. refertur; ſanguis enim Seruatoris *foederi ſanciendo* fuſus erat. Vnde facile adparet, quo iure ac quo ſenſu potuerit Apoſtolus την καταλλαγην, h. e. reconciliationem hominum cum Deo, *morti* I. C. tribuere. Senſus igitur illius loci Rom. V, 10. ita conſtituendus nobis eſſe videtur: „Si, quum Deo aduerſaremur (εχθροι οντες — vitae rationem ineuntes ſanctiſſimae voluntati diuinae aduerſam), eidem per nouum foedus morte filii ſui dilectiſſimi ſancitum ſumus reconciliati; multo nunc certius, poſtquam in coetum Chriſtianum eſſemus recepti, vere reconciliati Deo, viuo Ieſu a poenis erimus immunes." — Itaque *immunitas* a poenis peccatorum *conſequitur* potius ex mente Apoſtoli illam καταλλαγην, quam eam conſtituit. Ipſa enim καταλλαγη tribuitur morti I. C. ſeu potius nouo foederi, morte I. C. ſancito, quo factum ſit, vt, qui hoſtes Dei ante fuiſſent, accepta noui hu-

huius foederis lege ac conditione, h. e. admiſſa noua doctrinae chriſtianae formula, *Deo* nunc *probarentur* (δικαιωθεντες εν τω αἱματι I. X.); ſed immunitas a poenis (σωζεσθαι απο της οργης) tribuitur vitae Ieſu aeternum duraturae; nam ille eſt παρακλητος ἡμων προς τ. πατερα, 1 Ioh. II, 1. et εντυγχανων ὑπερ ἡμων, Rom. VIII, 34. Perpetuum igitur gratiae diuinae et ſalutis noſtrae vſum ex mente Apoſtoli debemus vitae I. C. perenni, quippe qui ſalutem noſtram curare nunquam deſinat. —

Duplex autem cogitari poteſt καταλλαγην ab ἱλασμῳ *diſcernendi modus; alter*, quem b. Morvs (in epitome th. chr. l. c.) praeiuit, isque ad receptam doctrinae eccleſiaſticae formulam accommodatior; *alter* paullo liberior, atque a vulgari de conſilio mortis I. C. opinione alienior. Ex *priori* quidem ſententia καταλλαγη facta cenſenda eſt per ἱλασμον, qui ſit *certus modus* efficiendi illam καταλλαγην; *per* hanc enim *expiationem peccatorum* (ἱλασμον) morte I. C. factam *oblatam* fuiſſe hominibus *gratiam diuinam* atque reconciliationem cum Deo (καταλλαγην), vt deſinerent tandem homines Deo eſſe inſenſi (εχθροι του Θεου), atque, admiſſa doctrina Chriſtiana initaque noua meliorique vitae ratione, in gratiam cum Deo redirent. — Ex *poſteriori* autem ſententia res omnis redit ad *Iudaeorum* de modo reconciliandi homines cum Deo et de vi ſacrificiorum ad tranquillitatem animorum opiniones earumque ad chriſtianae religionis formulam accommodationem. Iis modo licuit ex opinione Iudaeorum peculiari gratia diuina frui, qui foedere Deo iuncti eſſent; reliqui enim erant ἁμαρτωλοι et εχθροι του Θεου. Antiquato autem a Chriſto foedere Moſaico nouoque ab ipſo morte cruenta ſancito ſolos eos exiſtimauit Apoſtolus frui poſſe gratia diuina, qui nouum illud foedus ingrediantur, quum alius nullus detur Deo *ſe probandi* modus (δικαιωσις); Deum igitur ipſum obtuliſſe per Ieſum Chriſtum gratiam ſuam hominibus (en καταλλαγην!), propoſito iis nouo foedere ſanguine I. C. ſancito, quo nouus ipſis pararetur ad ſe aditus (en ἱλασμον!); admiſſa enim hac nouae religionis a Chriſto inſtitutae lege deſinere eos eſſe hoſtes Dei, redituros eos potius in gratiam diuinam certamque ſpem ex reſti-

tuto

tuto illo fauore diuino concepturos, fore, vt peccata priſtina condonentur, atque ſalutem aeternam ipſi conſequantur, praeſertim quum Ieſus Chriſtus, perenni gloria coeleſti fruens, nunquam ſit deſiturus veram ipſorum et aeternam ſalutem et adiuuare et augere, coll. Rom. VIII, 34. 1 Ioh. II, 1. 2. — Sed ſatis de his, quae alio tempore et loco, volente Deo, fuſius ſumus expoſituri.

Pergimus nunc ad reliqua. Apoſtolus quum Deum adfirmat *nos* (ἡμας) ſibi reconciliaſſe per Ieſum Chriſtum, hoc gratiae diuinae donum vix eſt quod moneamus neque ad ſolum Paullum, neque ad Apoſtolos omnino, quos quidem ſaepius hoc vocabulo ἡμεις complecti ſolet, referendum eſſe, ſed ad vniuerſum *genus humanum*, cui haec gratia diuina per Jeſum Chriſtum eiusque legatos eſſet oblata; nam Deus ὁ καταλλαξας ἡμας v. XVIII. idem dicitur ab Apoſtolo v. XIX. κοσμον καταλλασσων *). — At Deus non modo καταλλαξας ἡμας ἑαυτω δια I. X., verum etiam δους ἡμιν την διακονιαν της καταλλαγης in eodem commate eademque orationis ſerie exhibetur. Cui quidem ſententiae alia in proxime ſequente commate obuia: και θεμενος εν ἡμιν τον λογον της καταλλαγης, quum plane ſit ſimillima, quae tamen *ad ſolos Apoſtolos*, non ad omnes omnino homines, videatur eſſe ex mente Paulli referenda; noua inde exoritur interpretandi difficultas, cui ſoluendae *triplex* inſeruit verba conſtruendi ratio. — *Prima*, eaque vulgaris, ratio haec eſt: *vtramque* ſententiam, et illam: δοντος ἡμιν τ. διακονιαν τ. καταλλ., et hanc: θεμενος εν ἡμιν τ. λογον τ. καταλλ. pertinere quidem ad *Apoſtolos ſolos*, nec ad alios homines; idem enim ἡμεις v. XX. in verbis: θεου παρακαλουντος δι' ἡμων, manifeſte enuntiari de ſolis Apoſtolis. — At redit comm. ſeq. XXI. το ἡμεις, bis quidem, atque aperte ad *omnes* homines ſpectat; deinde manet difficultas comm. XVIII., eidem verbo in duabus ſententiis, quae *proxime* ſeſe excipiant, variam ab

*) Violentius, nec tamen aptius ad rem, mutari volunt Dav. Michaelis (in verſione N. T. ad h. l.) et Volborth (ad Zachariae paraphr. epp. ad. Corinth. a ſe editam) lectionem ἡμας, in qua teſtes conſentiunt omnes, in ὑμας. Ita diſſecatur nodus, non ſoluitur. Quidni eandem mutationem tentant hi viri comm. XXI. in eodem ſententiarum nexu, vbi idem ἡμεις *bis* redit?

ab Apoſtolo ſubiectam fuiſſe vim ac rationem, in altera quidem *omnium* hominum, in altera autem *Apoſtolorum* tantum, vel adeo Paulli ſolius. (Sunt enim, qui Paullum ſe ſolum ſpectare putent, v. c. *Schulz*, *Stolz*, *Leun*, alii.) Quantae negligentiae in nectendis ſententiis tum accuſandus eſſet Apoſtolus, ita ſi omnia miſcuiſſet, ſuisque ſe ipſe verbis implicuiſſet! — Itaque mittenda mihi videtur vulgaris illa rem explicandi ratio. — Quare *aliam* alii viam ingrediuntur, qui *vtramque* ſententiam comm. XVIII. et XIX. ſibi adeo conſonam, tam illam, δοντος ἡμιν τ. διακ. τ. καταλλ., quam hanc, θεμενος εν ἡμιν τ. λογ. τ. καταλλ. non ad Apoſtolos, ſed ad *homines omnino* referunt, vt *eadem* vbique του ἡμεις ratio ab Apoſtolo habeatur. Comm. XX. quidem δι' ἡμων ad *Apoſtolos* pertinere putant, ſed totum hoc comma ceu *conſectarium* praeuiarum ſententiarum poſſe conſiderari; et comm. XXI. redire iterum priorem του ἡμεις rationem, quae ad homines omnino ſpectet.—Tum vero διδοναι την διακονιαν της καταλλαγης non eſſet, quod plerumque ſumitur, *demandare* munus tradendi reconciliationem per I. C. factam, ſed *donare*, *largiri* hominibus hoc munus, h. e. *efficere in commodum* hominum, vt late ſpargatur doctrina de reconciliatione hominum cum Deo per I. C. facta. Atque eadem ratione θεμενος εν ἡμιν τον λογον της καταλλαγης tum reddendum eſſet: *Conſtituit inter nos* (non autem, vt vulgo ſolet, *impoſuit nobis*) vel *doctrinam*, vel *inſtitutionem* της καταλλαγης. Vtrumque enim, et *conſtituere*, et *imponere* ſignificare poteſt verbum τιθεναι, ſi cum hebr. שׂוּם conferatur. Poſſit etiam εθετο eſſe i. q. προεθετο (Rom. III, 25.): *publice propoſuit* Deus inter nos doctrinam de reconciliandis ſecum hominibus (λογος καταλλαγης pro: λογος ſ. διδαχη περι της καταλλαγης). — Quicquid vero horum ſit, obſtat tamen huic verborum ſenſui quam maxime illud: το εν ἡμιν comm. XIX. *oppoſitum* videri αυτοις, quod ad homines omnino ſpectat; quare non et ipſum, quod alteri opponitur, *idem* ſignificare cenſendum eſt. Hoc enim ſi exprimere voluiſſet Apoſtolus, profecto non ſcripſiſſet: εν ἡμιν, ſed per orationem contextam: εν αυτοις. Quamobrem nec altera haec via placet. — Pergimus igitur ad *tertiam* ſenſus verborum conſtituendi rationem, et ipſam quidem paululum impe-

 di-

ditam, reliquis tamen faciliorem. — In duobus illis orationis Paullinae membris, quae comm. XVIII. proxime sese excipiunt, quum durissime dicatur idem verbum ἡμεις de rebus praedicari plane oppositis, modo de hominibus, quibus gratia diuina annuntietur, modo de nuntiis ipsis: rectius videtur *vtrumque* huius commatis membrum de *iisdem* intelligi, nempe de *hominibus*, quos secum reconciliasset Deus effecissetque, vt gratum hunc nuntium ab Apostolis acciperent. Sed in commate sequente, vbi manifeste ἡμιν et αυτοις sibi inuicem opponuntur, το ἡμιν ad *Apostolos*, quibus munus gratiam diuinam per I. C. oblatam declarandi esset impositum, pertinere videtur; qua de re Paullus comm. XX. disserere pergit: sed comm. vltimo reuertitur ad sententiam comm. XVIII. expressam, quare et το ἡμεις de hominibus vniuerse redit. — Obstat quidem permagna similitudo, quae vtramque illam sententiam: δους ἡμιν την διακονιαν της καταλλαγης, et: θεμενος εν ἡμιν τον λογον της καταλλαγης, intercedit, vt nonnisi difficillime duae hae sententiae adeo consonae de *variis* hominum classibus explicentur; quare et vulgarem interpretandi rationem equidem non prorsus abiicere ausim, in primis quum in aliis quoque locis haud leuem negligentiae notam subeat Apostolus, qui sequens modo argumentum mente voluens parum ea curare videatur, quae iam scripserit; cui accedit in hoc ipso segmento varius eiusdem voc. ἡμεις, in variis quidem commatibus, vsus. — Attamen quoniam vltima haec sententias hasce explicandi ratio *minimis* vrgetur difficultatibus, commate praesertim XVIII., nec suppetit alia, quae omnibus careat, hanc equidem reliquis praetulerim.

Pergit Apostolus comm. XIX.: Ὡς ὁτι Θεος ἠν εν Χριςῳ κοσμον καταλλασσων ἑαυτῳ, μη λογιζομενος αυτοις τα παραπτωματα αυτων, και θεμενος εν ἡμιν τόν λογον της καταλλαγης. — Offendit hic primum coniunctio particularum ὡς ὁτι, quarum alterutra, quum idem fere significent, nonnullis ad sensum abundare videtur. Perperam autem delet *Beza*, nulla quidem testium auctoritate munitus, το Ὁτι, tanquam *glossema* aliquod, quod postea ex albo in contextum irrepserit. — Saepius occurrunt haec duo verba

ὡς

ὡς ὅτι apud *Xenophontem*, vel proxime coniuncta, vel ita, vt alia quaedam verba ſint interiecta, notante *Raphelio* (in Annotatt. in N. T. ex Xenophonte ad h. l.) et *Moro* (in Ind. graecit. ad Xenoph. hiſt. graec.). Abeſſe autem poſſe in hac coniunctione voc. ὡς, ſaluo ſenſu, (etſi neutrum in textu delendum ſit) contenderunt viri doctiſſimi, *Henr. Stephanus*, *Wetſtenius*, *Heumannus*, *Morus* aliique. Contrariam autem ſententiam, non proprie redundare alterutrum, etſi vertendo negligi poſſit, defenderunt, praeter antiquiores *Erasmum*, *Bezam*, *Camerarium*, *Grotium* rel., *Hoogeveen* et *Zeune*, viri graeciſſimi. Sed in conſtituenda vi ac poteſtate verbi ὡς differunt. *Erasmus* putat, ὡς eſſe αιτιολογικον, pro επει, *quandoquidem*. Alii vertunt ὡς, *ſicut*, metatheſin admittentes pro ὅτι ὡς: „*ſicut* Deus per Chriſtum reconciliauit ſibi mundum, *ita* nobis iniunxit prouinciam rel." Quaerunt igitur hi interpretes in ſententia: και θεμενος εν ἡμιν κ. τ. λ. *apodoſin*. Duriſſime. — Praeferenda nobis videtur ratio eorum, qui ὡς ὅτι reddunt vel *nempe*, ſimpliciter, vel *nempe quod*. Haec enim vis horum verborum vſu ſatis firmatur *). Prius ſi ſumas, (vt alterutrum verbum ad ſenſum redundet), referendum eſt comma XIX. ad totum comma XVIII., tamquam vberior huius commatis expoſitio. Poſterius ſi ſumas ac verbo ὡς ὅτι *nempe quod* reddas, (id quod praeferendum nobis videtur), comma XIX. accuratiorem declarationem, non vniuerſi quidem commatis XVIII., ſed *argumenti annunciationis reſtitutae gratiae diuinae* (διακονιας της καταλλαγης) continere cenſendum eſt. Το Ὅτι enim saepius poſt verba *dicendi* ponitur, vt *argumentum* orationis ſignificet. Quicquid vero horum ſit, certo dici poteſt comm. XIX.

b 2 con-

*) Vid. *Raphelium* l. c. In aliis quidem N. T. locis, v. c. 2 Cor. XI, 21. 1 Theſſ. II, 2. ὡς ὅτι rectius redditur: *tanquam*, *quaſi*. Varia igitur his particulis vis ſubeſt; et in poſteriori loco 1 Theſſ. II, 2. ὡς ὅτι ab aliis redditur: *quod*, ita vt alterutrum, ſiue ὡς ſiue ὅτι redundet. Sed noſtro quidem loco maxime accommodata eſt altera horum verborum poteſtas ſupra ſignificata: *nempe*, vel *nempe quod*.

continere *rationem* et *vberiorem expoſitionem* commatis XVIII. — Quare recte iam obſeruauit IOACH. CAMERARIVS (in *notatione ſigurarum orationis* ad h. l.): „Το ὡς, διασαφητικον, αντι του οἱον. *declarat* enim, *quae ſit illa* καταλλαγη, de qua loquitur, *nimirum* Deum fuiſſe in Chriſto reconciliantem ſibi mundum." — Atque GROTIVS ad h. l. ait: „Hic ὡς eſt εξηγητικον: *hoc eſt*, quod Dei nomine annuntiamus." —

In declarando ſenſu ſequentis ſententiae Paullinae: Θεος ην εν Χριςῳ κοσμον καταλλασσων ἑαυτῳ, conſentiunt recentiores interpretes fere omnes, nimirum in verbis ην καταλλασσων ineſſe loquutionem *periphraſticam* pro tempore finito κατηλλαξε: „Deus *per* Chriſtum (εν Χριςῳ pro δια Χριςου) ſibi *reconciliauit* „mundum." *) — Male igitur LVTHERVS vertit, quod ſequentes repetiere Theologi: „*Gott war in Chriſto, und verſöhnte die Welt mit ihm ſelber.*" — Hunc enim ſenſum ſi exprimere voluiſſet Apoſtolus, dicendum ei ſane fuiſſet, vel: Θεος ην εν χριςῳ, και κατηλλαξε τον κοσμον ἑαυτῳ, vel: Θεος, ων εν χριςῳ, κοσμον κατηλλαξεν ἑαυτῳ. Secundum regulas grammaticas igitur ην neceſſario referendum eſt ad καταλλασσων, vt ſit περιφραςικως dictum. Aliter reddi non poteſt **). — Quid ſignificet h. l. κοσμος, varia fuit Theologorum disputatio; fruſtra enim nonnulli, velut *Alting* et *Vitringa* ad ſolos *ethnicos*, *Beza* autem ad ſolos *electos* referri hoc vocabulum voluerunt. Sine dubio κοσμος h. l. denotat *vniverſum genus humanum, ſine discrimine gentium*, ſiue ſint Iudaei, ſiue Ethnici; reſpondet enim hic κοσμος τοις πασι, comm. XIV. et XV. Κοσμον

*) Hoc iam vidit IOACH. CAMERARIVS; addit enim l. c. „Poſſunt haec accipi ita quoque, vt ſit ην καταλλασσων, περιφραςικως, id eſt, κατηλλαξε τον κοσμον εν Χριςῳ. Id eſt, fuiſſe Deum, qui reconciliarit ſibi mundum in Chriſto." —

**) Fruſtra igitur disputarunt Theologi veteres, praeſertim in *Trellundiana* controuerſia, vtrum Θεος h. l. de *diuina Chriſti*, του λογου, *natura* humanae perſonaliter vnita, an de *Deo Patre* cum Chriſto eſſentialiter coniuncto intelligi debeat. Vid. *Wolfii* cur. philol. et crit. ad h. l.

μον autem Apostolus dixit καθ' ὑπαλλαγην pro: τους εν τω κοσμω, intellige eos, *qui gratiam Dei* per Christum oblatam, *suscepta fide in Christum, vere admittunt.* Quanquam enim Deus omnibus omnino hominibus, cuiuscunque sint generis aut nationis, fauorem suum offerri, eosque grauiter admoneri iussit, vt, suscepta fide christiana, secum in gratiam redirent; *solos* tamen eos Deus ex sententia Apostoli existimandus est vere sibi reconciliasse, quorum animus doctrinae christianae pateret. Obtulit enim Deus per Christum fauorem suum hominibus *sola sub hac lege et conditione,* vt doctrinae christianae se addicerent. — Tum demum Deus est, vti Apostolus pergit, μη λογιζομενος αυτοις τα παραπτωματα αυτων. — Αυτοις h. l. dici *ad sensum*, quum antea κοσμον dixerit Apostolus, dubio caret; nam κοσμος dicitur pro ανθρωποις, seu τοις εν τω κοσμω. His igitur *Deum*, contendit Apostolus, *haud imputaturum peccata ante commissa*, quam fidem christianam susciperent; ea potius illis condonaturum, qui nunc per Christum secum essent reconciliati. —

Claudunt denique hoc comma XIX. verba: και θεμενος εν ἡμιν τον λογον της καταλλαγης. — Vtut illam sententiam comm. XVIII. huic simillimam: δους ἡμιν την διακονιαν της καταλλαγης, intelligas, siue eam referas ad omnes homines, siue ad solos Apostolos (qua de re vide, quae supra monuimus): hoc tamen certum est, quum ἡμιν et αυτοις in hocce commate sibi inuicem opponantur, haec verba: και θεμενος εν ἡμιν τ. λογ. τ. καταλλ. ad solos pertinere Apostolos, quibus Deus prouinciam annuntiandae reconciliationis per Christum procuratae demandauerit. Deus ipse, Apostolus inquit, imposuit (τιθεναι hebr. שׂוּם) h. e. demandauit *nobis* (*Apostolis* vel *Paullo* ipsi) λογον της καταλλαγης. Hanc enim interpretationem verborum alii praeferendam existimamus, ex qua permulti post *Grotium* interpretes, voculae εν (εν ἡμιν) inhaerentes, haec verba coll Exod. IV, 15. sic reddunt: „*in ore nostro* „*posuit* λογον καταλλαγης." — *Grotius* enim ad locum nostrum haec obseruat: „Ponere verba in aliquo, aut in ore alicuius est „*mandata alicui dare*, Exod. IV, 15. Sic Deus Apostolis mandata

„data dederat, humanum genus ad ſuam amicitiam reuocandi." — Res quidem eodem redit; atque recte ſe haberent omnia a *Grotio* hic obſeruata, modo in loco noſtro pro εν ἡμιν eſſet: εν ςοματι ἡμων; tum demum reſponderet ſententia Apoſtoli verbis illis Exod. IV, 15. ושׂמת את־הדברים בפיו. — Sed non opus eſt his artificiis ad eruendum verum verborum ſenſum, modo teneamus, *tum* Graecos ipſos haud raro το εν et εις commiſcere *), vt εϑετο εν ἡμιν ſit i. q. εϑετο εις ἡμας, vti Matth. XIV, 3. εϑετο εν φυλακῃ legitur pro: εϑετο εις φυλακην; *tum* partic. εν reſpondere hebr. ב et ל, εν ἡμιν igitur eſſe pro hebr. בָּנוּ vel לָנוּ.

Itaque *certus* manet ſenſus hic: Deus *impoſuit* h.e. ***demandauit,*** nobis τον λογον της καταλλαγης. — Plerumque λογος redditur ***doctrina;*** λογος της καταλλαγης igitur eſſet i. q. λογος περι της καταλλαγης, doctrina *de* reconciliatione *tradenda.* Sed λογον etiam denotare *orationem*, *narrationem*, *inſtitutionem*, modum et rationem docendi, inter omnes conſtat. Atque hanc verbi vim ac poteſtatem hoc quidem loco tamquam aptiorem equidem praetulerim, vt ſenſus totius ſententiae hic ſit: „Deus demandauit „nobis prouinciam *annunciandae* reconciliationis per Ieſum Chri„ſtum factae **)." —

De-

*) Sic *Suidas* habet ſub voc. εν ἁδου: Οἱ Αττικοι χρωνται τῃ Εν αντι του Εις.

**) Ingenioſe ſatis, etſi minus vere, illuſtrare ſtuduit *Guilielm Ern. Triller* verba Apoſtoli: μη λογιζομενος αυτοις τα παραπτωματα αυτων, και ϑεμενος εν ἡμιν τον λογον της καταλλαγης, ex *rationibus arithmeticis*, ita vertendo: „*Er hat unſre Sünden ab*„*geſchrieben, hingegen ſeine Verſöhnung auf unſre Rechnung geſchrie*„*ben.*" Vocab. enim λογος et λογιζεσϑαι, inquit, dici de *rationibus ſ. calculo.* Ingenio ſane et artificioſa ex etymologicis rationibus conformatione ſenſus multum ſuperare haud diffitemur hanc verſionem *Trillerianam* permulta recentioris aeui figmenta exegetica; at non opus erat, quum haec explicandi ratio uniuerſae orationis ſeriei manifeſte repugnet, tam ſedula et prolixa refutatione, quam *Chriſtoph. Wolfius*, in cur. philol. et crit. ad h. l. eidem parauit.

Declarato nunc vero, qui nobis videtur, vtriusque commatis XVIII. et XIX. ſenſu, paucioribus eum complecti verbis atque liberiori aliqua exprimere παραφρασει, haud abs re erit. *Comm.* XVIII. — „*Huius vero tantae conuerſionis rerum, vt rectius nunc de rebus ad religionem pertinentibus iudicare valeamus, atque omnem vitae rationem prorſus immutemus, auctor eſt ipſe Deus, qui nos ſibi reconciliauit per Chriſtum,* h. e. *effecit per Chriſtum, vt cognoſceremus, Deum omnibus hominibus, ſiue ſint Iudaei, ſiue Ethnici, fauorem ſuum offerre, ſancito quidem nouo per mortem I. C. foedere, modo fruantur inſigni illo munere, quo ipſos impertiiſſet, nempe praeconio reconciliationis cum Deo per Chriſtum factae, atque pia illud mente accipiant, fidemque et obedientiam praeſtent nouo illi ſalutis ordini per doctrinam chriſtianam conſtituto, ipſisque per Apoſtolos annunciato.*" —

Comm. XIX. „*Nempe argumentum huius praeconii hoc eſt: Deus ipſe reconciliauit ſibi homines, vbicunque terrarum eſſent, per Chriſtum,* h. e. *fauorem ſuum offerri iuſſit primus hominibus omnino omnibus, antequam eum rogarent, atque hunc licet fauorem, multis quippe peccatis contaminati, atque hoſtili fere in Deum animo adfecti, plane non meruiſſent. Sed condonaturus iis eſt Deus iſta peccata, uel grauiſſima, ante commiſſa, quam ad ſacra chriſtiana acceſſerint. Quare Deus grauem hanc prouinciam nobis Apoſtolis, inprimisque mihi, demandauit, vt praecones exiſteremus ſaluberrimae illius reconciliationis hominum cum Deo, per Chriſtum factae, ſuaſoresque eſſemus omnibus, vt in gratiam tandem cum Deo redirent, qui, auerſo plane a Deo animo, tamdiu hoſtes illius fuiſſent, atque fauorem illum diuinum ipſis nunc oblatum, ſuscepta quidem fide chriſtiana, grato pioque animo admitterent, ſuamque ipſorum ſalutem ſedulo intentoque ſtudio curarent.*" —

(L.S.)